

Muiterij in Frankrijk

Gevechtsbereidheid in de Eerste Wereldoorlog

drs. W. van den Berge – vaandrig van de Koninklijke Luchtmacht*

Inleiding

Weinig conflicten intrigeren meer dan de Eerste Wereldoorlog (1914-1918), getuige de grote hoeveelheid boeken en artikelen die bijna negentig jaar na dato nog steeds over het onderwerp verschijnt. Recente literatuur biedt nieuwe inzichten in gebeurtenissen uit deze oorlog. Dit artikel zal door middel van een historische casus uit de Eerste Wereldoorlog en met gebruikmaking van deze hernieuwde inzichten ingaan

op de nog steeds actuele vraag welke factoren van belang zijn bij het waarborgen van de gevechtsbereidheid van een legereenheid.

Het Westfront van de Eerste Wereldoorlog staat hierbij centraal, omdat het een uitgelezen mogelijkheid biedt de twee krijgsmachten te vergelijken: het Franse leger, waarbij de gevechtsbereidheid halverwege 1917 grotendeels verdwenen was, en het Britse leger, dat bleef doorvechten.

Gevechtsmotivatie

Het fascinerende aan de Eerste Wereldoorlog is dat de bevelhebbers aan beide zijden van het Westfront de legers telkens zover kregen een volgende aanval uit te voeren, ondanks grote verliezen aan mensenlevens en beperkte terreinwinst. Slechts één geval van grootschalige muiterij is uit deze periode bekend: april 1917 weigerden Franse troepen nabij de Chemin des Dames¹ de vijand nogmaals aan te vallen.

Het aanvankelijke verzet groeide en nam in juni 1917 met onder meer brandstichting en confrontaties met zowel civiele als militaire politie dusdanige proporties aan dat de Franse autoriteiten wel moesten ingrijpen. Dit artikel gaat over die periode. Het zal ook ingaan op de vraag waarom een soortgelijke situatie niet voorkwam bij het Britse leger², dat ogenschijnlijk in een vergelijkbare situatie verkeerde; samen aan hetzelfde front tegen dezelfde Duitse vijand.

Reason-model

De Britse psycholoog James Reason heeft een model ontwikkeld waarmee het ontstaan van incidenten binnen complexe systemen te verklaren is. Het richt zich niet alleen op het uitvoerende niveau, maar ook op de hogere, besluitvormende echelons.

Zonder diep op het model in te gaan, zal ik in dit artikel aan de hand van het Reason-model de Franse muiterij trachten te verklaren om daarmee meer inzicht te verwerven in het verschijnsel gevechtsmotivatie.

Voorafgaande gebeurtenissen

Aanvalsplannen en vredesconferenties

Het zelfvertrouwen van de westerse wereld in de jaren vóór de Eerste Wereldoorlog klonk door in de *contingency plans* van de West-Europese staten: zowel het Duitse Schlieffenplan, als het Franse Plan XVII, was aanvallend ingesteld. De politieke en militaire elites vertrouwden op de eigen offensieve capaciteit, ondanks de waarschuwingen van de Pool Iwan Bloch.

Hij voorzag dat door technische ontwikkelingen een aanvallende partij sterk in het nadeel zou zijn. Prikkel-draad, mitrailleurs en de perfectionering van loopgraven zouden ertoe leiden dat het pure zelfmoord zou zijn nog een oorlog te beginnen.³ Naar

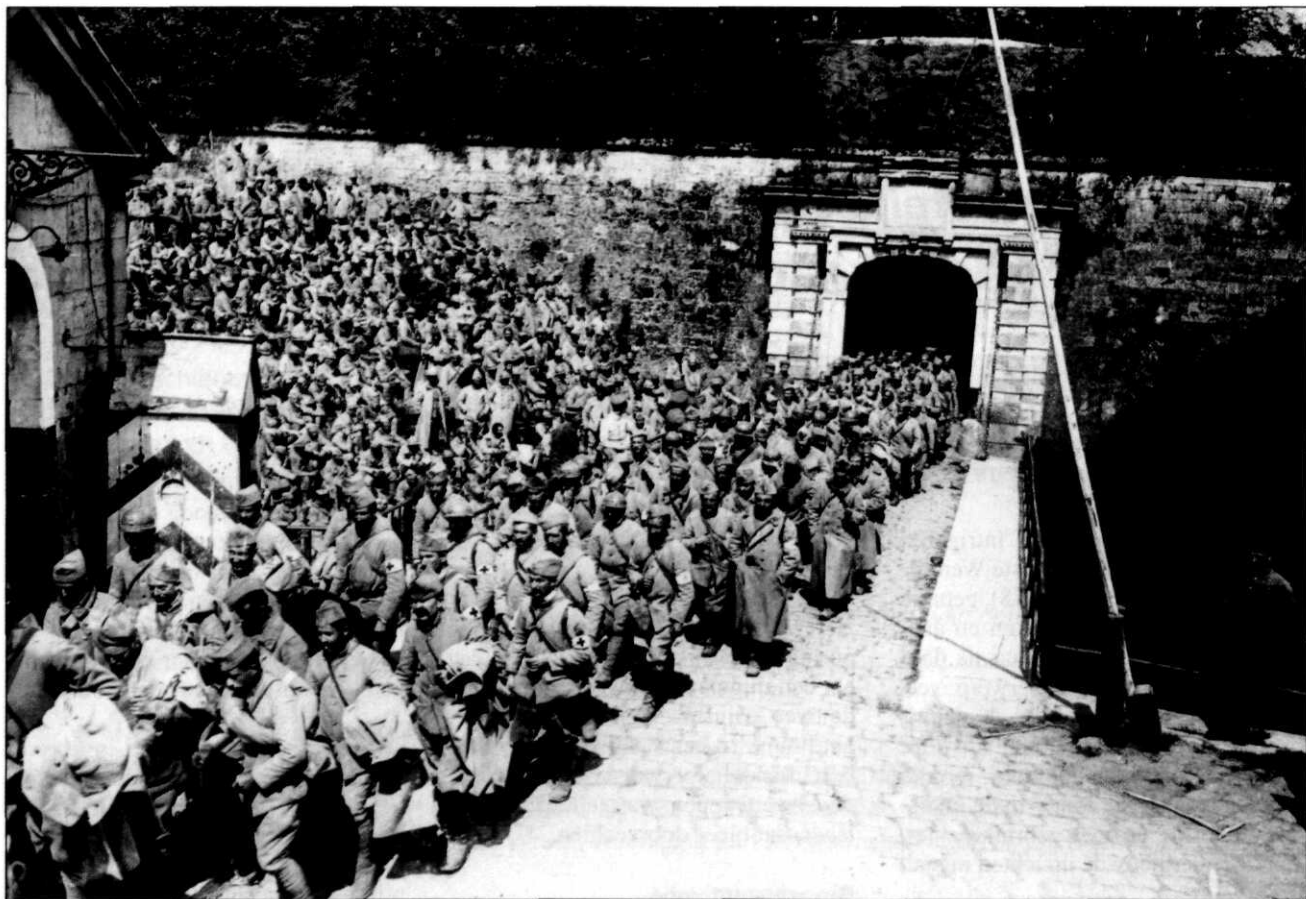
* De auteur is na zijn studie politicologie cadet geworden aan de Koninklijke Militaire Academie, waar hij momenteel in opleiding is.

¹ De Chemin des Dames is een pad over een heuvel, iets ten westen van Reims, aangelegd voor en vernoemd naar de dochters van de Franse koning Lodewijk XV. Het vormde gedurende een groot deel van de oorlog de frontlinie.

² Het Britse leger kende een drietal kleinschalige muiterijen. De grootste is de opstand in het trainings- en doorvoercentrum van Etaples in 1916. Hierbij waren maximaal 50.000 manschappen betrokken. De oorzaak was het gedrag van het kaderpersoneel in Etaples dat de nieuwe rekruten, maar ook de van het front terugkerende militairen, zeer slecht behandelde. Toen dit was verholpen, keerde de rust in het kamp snel terug.

De andere gevallen betrof het beide keren militairen van eenheden uit Wales, een bataljon en een mortiereenheid. Het kleinschalige en ad hoc karakter van deze incidenten wijkt zeer sterk af van de Franse muiterij. Daarom zal ik in het artikel niet verder op de Britse opstanden ingaan.

³ Bloch had het over een *guerre future*, waarin juist door de nieuwe ontwikkelingen geen doorslaggevende slagen meer zouden voorkomen.

Fransen krijgsgevangenen in Laon (Collectie: IMG/KI)

aanleiding van Blochs voorspelling organiseerden Europese en Amerikaanse staatslieden tweemaal een vredesconferentie⁴ om ontwapening te bewerkstelligen. Maar voordat zij daadwerkelijk resultaat hadden, ont-aardde een kettingreactie van gebeurtenissen in de Eerste Wereldoorlog.

De betrokken staten gingen met een zeker enthousiasme de strijd tege-moet. Weldra ontstond aan het West-Europese front echter een impasse die deze welwillendheid temperde. Vooral

⁴ De twee Haagse vredesconferenties vonden plaats 1899, respectievelijk 1907. De eerste conferentie geschiedde op initiatief van de Russische tsaar Nicholaas II, die na het lezen van het boek van Bloch vreesde voor een oorlog. De tweede conferentie vond plaats op voorstel van de Amerikaanse president Theodore Roosevelt. Een geplande derde vredesconferentie vond geen doorgang door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog.

bij de Fransen leefde het idee dat de Duitsers de oorlog hadden gewonnen zolang zij niet uit Frankrijk waren verdreven. Daarbij dachten de Franse bevelhebbers alleen te kunnen winnen door een cumulatie van offers te brengen, zoals bij Verdun (1916).

De slag bij Verdun

De slag bij Verdun begon in februari 1916 als een Duits offensief, bedoeld om het Franse leger uit te putten: het idee van de Duitse bevelhebber Erich von Falkenhayn was dat het grotere Duitse leger minder verliezen zou lijden, uiteindelijk veel meer mensen zou overhouden en daardoor de oorlog van de Fransen zou winnen.

Het Franse 20-ste Legerkorps was verantwoordelijk voor de verdediging van Verdun. Het viel in de sector van het Tweede Franse Leger, onder bevel van Philippe Pétain, een generaal die

tegen de heersende mening in dezelfde overtuiging was toegedaan als Bloch en gruwelde van het opofferen van mensenlevens. Juist deze overtuiging deed de Franse opperbevelhebber Joseph Joffre besluiten Pétain commandant te maken van Legergroep Midden, waar Verdun ook onder viel.

Feitelijk betrof het een politieke benoeming. Het commando over het Tweede Leger, en daarmee over de daadwerkelijke verdediging van Verdun, droeg Joffre over aan de charismatische artillerist Robert Nivelle, wiens opvattingen beter aansloten bij die van de Franse politici.

De benadering van Nivelle

Nivelle had snel carrière gemaakt, voornamelijk op basis van zijn goede contacten met zowel Franse als Britse politici. Dat gold ook voor zijn benoeming bij het Tweede Leger. Nivelle

was een typische exponent van de offensieve benadering; hij was van mening dat de geallieerden de vijand moesten verslaan door met behulp van grote offensieven snel door de linies heen te breken, in plaats van een voortdurende uitputtingsoorlog te voeren.

De benadering van Nivelle maakte in de praktijk geen verschil met de uitputtingsbenadering. In plaats van zich terug te trekken naar beter verdedigbare sectoren, startten de Fransen onder zijn leiding juist kleinschalige tegenaanvallen met als doel de tijdens de Duitse aanvallen prijsgegeven grond te herwinnen.

Mede door de dominantie van de Franse artillerie ten opzichte van de Duitse, wisten de Fransen ten koste van ongeveer 360.000 mensenlevens stand te houden en het offensief in december 1916 af te slaan.

Het Nivelle-offensief

De geallieerde politieke leiders hadden in 1916 een plan opgevat voor een gezamenlijk offensief om zo het initiatief van de Duitsers over te nemen. De Britten en Fransen zouden in 1917 een doorbraak forceren. Ten zuiden van het Britse zou het Franse leger bij de Chemin des Dames in de aanval gaan.

Generaal Nivelle (Collectie: IMG/KL)

Nivelle had kort daarvoor Joffre opgevolgd als Frans opperbevelhebber op basis van zijn populariteit onder politici. Hij achtte de Chemin des Dames het meest geschikt voor een snelle doorstoot door de vijandelijke linies omdat het terrein van de alternatieve locaties door eerdere aanvallen te zeer kapotgeschoten was. Maar in 1915 was bij de Chemin des Dames eveneens al een aanval uitgevoerd, toen zonder succes.

Duitse eenheden rukken op bij Chemin des Dames (Collectie: IMG/KL)

De aanhoudende strijd had ook daar het terrein verwoest, waardoor een snelle opmars onmogelijk was. De Duitsers hadden het gebied zelfs verlaten om enkele kilometers achter het front een betere verdedigingslinie op te bouwen, waardoor zij tegelijkertijd troepen spaarden omdat hun frontlinie daardoor korter werd.

Het Nivelle-offensief, dat begon op 16 april 1917, verliep gunstig voor het Britse leger, maar catastrofaal voor het Franse. Toch waren de Franse troepen, vertrouwend op de ideeën van Nivelle, met frisse moed de vijand tegemoet getreden.

De Britse artilleriebeschieting, die voor de Fransen de weg zou effenen, had echter niet het gewenste effect gehad. Ook was de Duitse tegenstand

te sterk; enerzijds door hun betere posities op de heuvelrug ten opzichte van de Fransen op de laagvlakte, anderzijds door bekendheid met het aanvalsplan: Nivelle had zich in 1916 al in het openbaar uitgelaten over het aanstaande offensief.

De eerste dag hadden de Fransen ruim 550 meter terrein op de Duitsers heroverd. Na vijf dagen en ongeveer 130.000 Franse slachtoffers, onder wie

circa 29.000 gesneuvelden, blies Nivelle de aanval af. Uiteindelijk leverde het offensief ongeveer zes kilometer terreinwinst op over een breedte van circa vijftientig kilometer, alsmede bijna 29.000 Duitse krijgsgevangenen. De beloofde doorbraak bleef uit.

Muiterij in het Franse leger

Vrijwel direct na het afblazen van de aanval ontstonden in de Franse loopgraven *acts of collective indiscipline* (Keegan, 1998: 355). De militairen respecteerden echter nog steeds de integriteit van hun directe officieren, die zij als hun lotgenoten zagen. Ze gebruikten geen geweld, (*the Frenchmen simply refused to attack*

the enemy unless first attacked by him (Ashworth, 1980: 224). Ze eisten betere voorzieningen, maar bovenal een einde aan de waanzin van het zinloos bloedvergieten. De staking kreeg steeds meer steun en omvatte uiteindelijk bijna het halve Franse leger.⁵

De Franse politiek vreesde voor het voortbestaan van Frankrijk met een onwelwillend leger en Duitse troepen op nog geen honderd kilometer van Parijs en kwam de stakende militairen tegemoet door Nivelles te vervangen door de meer gematigde Pétain.

In juni voerde de nieuwe opperbevelhebber plannen door, waarbij hij rekening hield met de eisen van de stakers. In augustus had Pétain het vertrouwen van de manschappen hersteld, maar kon hij slechts beperkte aanvallen ondernemen. Tot juli 1918 voerden de Fransen geen grootschalige offensieven meer uit.

De Franse regering en het Franse opperbevel vervolgden uiteindelijk de leiders van de opstand, resulterend in 3.427 processen. Een probleem daarbij was dat veel opstanden spontaan waren ontstaan en er geen duidelijke leiders te onderscheiden waren. Hele eenheden straffen was geen optie omdat de troepen zeer hard nodig waren in de loopgraven. De militaire rechter veroordeelde 554 man ter dood, 49 vonnissen zijn daadwerkelijk voltrokken.

Muiterij of staking?

De Duitsers hadden de commotie in het Franse leger te laat door om ervan te kunnen profiteren. Door eigen interne problemen konden zij zich vinden in de relatief rustige situatie die door het uitblijven van aanvallen was ontstaan. Tony Ashworth merkt op dat de opstand in het Franse leger wel rustig moet zijn verlopen, omdat de Duitsers, soms op slechts enkele tientallen meters afstand, anders snel

⁵ Auteurs verschillen van mening over het exacte aantal betrokken Franse divisies. Keegan spreekt van 54 divisies, waar Ferguson het heeft over een aantal van 49 en Barnett over 55.

op de hoogte zouden zijn geweest. Hij betwijfelt daarom of het terecht is van een muiterij te spreken, zoals in de geschiedschrijving tot voor kort gebruikelijk was. Ashworth definieert muiterij als een *tumultuous revolt* (Ashworth, 1980: 224), een benaming die te zwaar lijkt voor de Franse dienstweigering.

John Keegan deelt deze twijfel. Muiterij zou immers geweld impliceren

tegenover de officieren. Daarvan was geen sprake. De frontsoldaten gingen gewoon door met de uit te voeren taken, zolang het geen aanval betrof. Alleen de excessen van juni 1917 zouden als muiterij te typeren zijn.

Stilzwijgende wapenstilstanden

Gebruikelijker dan muiterijen was aan het Westfront het ontstaan van stilzwijgende, lokale wapenstilstan-

Fransse krijgsgevangenen

(Collectie: IMG/KL)

leger variëren van 25.000 gedurende het gehele conflict, tot alleen al in 1917 40.000. Opvallend is dat slechts 42 Britse militairen die dienden aan het Westfront veroordeeld zijn voor muiterij in de periode 1914-1920.

Moreel, discipline en gevechtsbereidheid

Lugubere omstandigheden

Kijkend naar de Eerste Wereldoorlog, stelt Niall Ferguson dat *high casualty rates do not correlate consistently with collapses in morale* (Ferguson, 1998: 339). Maar wat dan wel?

Ferguson wijst op de lugubere omstandigheden: modder, lawaai, regen en koude, die grote invloed op het moreel hebben. Maar dit gold voor alle betrokken legers.

Specifiek voor het Franse valt te denken aan wat men kan samenvatten als relatieve deprivatie: de situatie in andere krijgsmachten was over het algemeen beter, waardoor men zich achtergesteld voelde. Schoeisel, kleding en huisvesting waren slechter, de soldij was minder; maar ook de slechtere kwaliteit van het voedsel en gebrek aan rust en ontspanning speelden een rol.

Discipline

Het moreel van de Fransen daalde onder invloed van bovengenoemde factoren, wat consequenties had voor de discipline. Ben Shalit gebruikt de term 'discipline' als aanduiding voor de mate waarin men regels naleeft binnen een systeem. Hij definieert moreel als *the willingness to fight, and to persevere in fighting* (Shalit, 1988: 135). Waar voorheen discipline als voorwaarde voor goed moreel

den, waarbij de strijdende partijen elkaar ontzagen zolang de ander dat ook deed. Ashworth en Keegan plaatsen de gebeurtenissen van 1917 in de categorie van zogeheten *live and let live* situaties: pas aanvallen, als de vijand aanvalt.

Naast *live and let live* kwam individuele dienstweigering en desertie voor: gedurende de Eerste Wereldoorlog

veroordeelden rechters 3.080 Britse militairen vanwege desertie, van wie 266 man is geëxecuteerd. Gemiddeld kende het Franse leger jaarlijks 15.745 afwezigen zonder toestemming, waarbij men dient op te merken dat dit niet uitsluitend deserteurs betrof.

De meningen over het aantal veroordeelden voor muiterij in het Franse

gold, wijst Shalit op onderzoek waaruit blijkt dat het omgekeerde het geval is: goed moreel leidt tot discipline.

Zolang men discipline als nuttig en redelijk ervaart, leidt dat tot effectief optreden. Zodra twijfel ontstaat over de discipline, is de effectiviteit van de eenheid in gevaar:

discipline that makes no sense will only undermine structure and further increase the chaos (...). (D)iscipline that the soldier perceives as unreasonable will also make the authority imposing the discipline appear unreasonable – thus destroying the trust a soldier has in his command. Reduction of such trust will naturally further detract from combat efficiency.

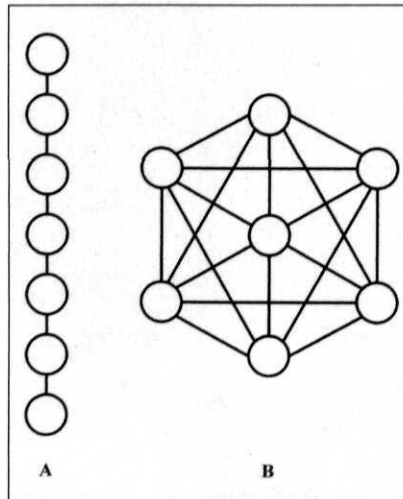
(Shalit, 1988: 139)

Opportunisme

Leonard Smith versterkt de these van Shalit door het begrip 'gemilitariseerde burger' te introduceren, waarmee hij doelt op de Franse dienstplichtigen. Dienstplichtigen zijn slechts bereid hun burgerbestaan op te geven en hun leven te wagen in het gevecht, als daar voor hen iets tegenoverstaat in de vorm van goede voorzieningen en zinnige bevelen.

Smith bestrijdt de opvatting dat frontsoldaten volgzaam strijders waren zonder eigen wil. Hij is van mening dat de dienstplichtigen een opportunistische houding hadden: zodra zij hun kans op succes in de oorlog zagen verminderen, konden hun bevelhebbers minder eisen.

⁶ Kapitein Alfred Dreyfus was een Frans officier van joodse afkomst, die in 1894 beschuldigd werd van spionage voor Pruisen in de Frans-Pruisische oorlog van 1870-1871 en zo de schuld van de nederlaag van Frankrijk kreeg. Na een uitgebreid onderzoek bleek hij onschuldig, wat de naam van het Franse leger verder schaadde. Mede door Emile Zola's bekende artikel 'J'accuse!' bleef de kwestie de gemoederen in Frankrijk echter tot 1906 bezighouden, pas toen kreeg Dreyfus eerherstel.

Figuur 1: Verschil in cohesie van groepen. Als bij groep A één van de middelste schakels wegvalt, weergegeven als cirkels, valt de groep uiteen. Als bij groep B een schakel wegvalt, is de groep weliswaar gehavend maar bestaat nog steeds (Shalit, 1988: 143)

Groepscohesie

Naast redelijkheid van de opdrachten is de cohesie binnen de eenheden van belang. Een individu dat zich als onderdeel van een groep beschouwt, schikt zich naar de eisen van de groep. Maar zodra iemand zich als los van de groep beschouwt, is diegene primair bezig met het eigen overleven. Cohesie leidt derhalve tot effectief optreden.

Shalit illustreert dit met een vergelijking tussen twee soorten groepen. In figuur 1 heeft groep a weinig cohesie. De groepsleden hebben weinig banden met elkaar. Zodra één van de middelste leden uitvalt, is de groep uiteengevallen. Er zijn geen relaties die de rol kunnen overnemen van de uitgevallen band.

Bij groep b uit figuur 1 is dat wel het geval. Indien een groepslid uitvalt, kunnen de overige leden nog met elkaar werken omdat er genoeg banden overblijven. Het belang van groepscohesie wordt geïllustreerd met een casus uit 1917.

Waarom men niet vocht: het Franse leger in 1917

De waarschuwingen van Bloch ten spijt trokken de Franse politici zich weinig aan van het voorziene doemscenario. Ze hadden in de zomer van 1914 het volste vertrouwen in de eigen technologische mogelijkheden. Toen de oorlog in een impasse was geraakt, namen de besluitvormers geen concrete initiatieven om met de strijdende partijen een oplossing te bewerkstelligen. Zij bleven kiezen voor grootschalige offensieven.

Ook negeerden zij de binnen de Franse samenleving ontstane oorlogsmoeheid, hoewel daar genoeg aanwijzingen voor waren. Illustratief daarvoor is de klacht van Pétain, in een rapport aan de Franse regering, dat negatieve publicaties in de pers het moreel van de krijgsmacht aantastten. Hij verweet socialistische journalisten eenzelfde situatie als in Rusland na te streven, waar socialistische revoluties de gevechtsbereidheid van de Russische samenleving ondermijnden.

In feite was de berichtgeving in de Franse pers symptomatisch voor het besef binnen de samenleving dat Frankrijk sinds de nederlaag in de Frans-Pruisische oorlog (1870-1871) en de daaruit voortvloeiende Dreyfus-affaire⁶ was gedegradeerd tot een tweederangs mogendheid, waar de politici en de legerleiding nog steeds boven hun stand leefden.

Gebrekkig management

Het optreden van het Franse lijnmanagement liet eveneens te wensen over. De hoge officieren deelden het besef dat Frankrijk verloren had, zolang zich Duitsers op Frans grondgebied bevonden. Zij gingen cynisch om met hun eigen manschappen. Zij konden dat ook doen, omdat de moderne bureaucratische systemen hen telkens van nieuwe rekruten konden voorzien.

Verder weigerde het lijnmanagement concrete verbeteringen aan te brengen in de situatie van de militairen aan het front ten behoeve van de militairen

zelf. Het mankeerde zelfs aan de primaire levensbehoeften. Een volgende tekortkoming was het optreden van Nivelles. Zijn plan was gebaseerd op een al in 1915 mislukt plan. Het uitgekozen terrein was volkomen ongeschikt.

Dit is karakteristiek voor de grote fysieke en mentale afstand tussen de officieren achter het front en de militairen áán het front. Ver achter de linies had men geen goed idee van wat zich in de loopgraven afspeelde. Het gevolg was een vicieuze cirkel: onredelijke orders vergrootten de kloof tussen de fronttroepen en de officieren achter de linies, leidend tot meer onredelijke orders...

Pogingen om de situatie te verbeteren vóór 1917 zijn niet serieus te nemen. Zelfs niet het vervangen van Joffre door Nivelles. Het optreden van Nivelles maakte immers geen wezenlijk verschil met dat van zijn voorgangers. Ook in de leefomgeving van de fronttroepen trad geen verbetering op, als gevolg van de onwil van de hogere echelons.

Breekpunt

Een volgende verklaring kan men vinden in het psychische effect van een voortdurende, uiterst bloedige oorlog, waarbij men telkens geen vooruitgang boekt. De mislukking van het Nivelles-offensief bleek het mentale breekpunt. Het lied *La Chanson de Craonne* illustreert dit. Franse militairen zongen het tijdens de muiterijen. Craonne, aan de Chemin des Dames, is één van de plaatsen waarop de aanval van Nivelles was gericht. Het refrein gaat als volgt:

*Adieu la vie, adieu l'amour,
Adieu toutes les femmes
C'est bien fini, c'est pour toujours
De cette guerre infâme.
C'est à Craonne sur le plateau
Qu'on doit laisser sa peau
Car nous sommes tous des condamnés
Nous sommes les sacrifiés.*⁷

De hogere echelons deden weinig met terugkoppelingen vanuit de lagere ni-

Duitse artillerie (Collectie: IMG/KL)

veaus. Nivelles zette eerder mislukte plannen toch door. Maar ook de oorlogsmoeheid in de Franse samenleving pikten de besluitvormers niet op.

Herstel van vertrouwen

De Franse politici hebben pas na de grootschalige dienstweigering Nivelles vervangen door Pétain. Verder veroordeelden de Franse regering en het Franse opperbevel de voornaamste aanstichters van de stakingen. Tegelijkertijd voerde het opperbevel maatregelen door om de situatie van de militairen te verbeteren. Dit leidde tot herstel van de orde en het vertrouwen van de eenheden in het militaire systeem.

Dit blijkt uit de bereidwilligheid van de Fransen om in 1918 toch weer in de aanval te gaan, hoewel ook de Amerikaanse deelname aan de oorlog hierbij een belangrijke rol speelde. Smith beargumenteert dat door de deelname van de Verenigde Staten aan de oorlog aan de kant van de geallieerden, de kans op succes voor de Franse militairen groeide, waardoor hun gevechtsbereidheid weer toenam.

Waarom men wél vocht: het Britse leger 1914-1918

Homogene eenheden

De Britten kenden eveneens grote verliezen aan mensenlevens in de verscheidene veldslagen tijdens de Eerste Wereldoorlog. Daar kan men het expeditionaire karakter aan toevoegen: de Britten vochten niet op eigen bodem, waardoor men de noodzaak tot vechten wellicht eerder uit het oog zou kunnen verliezen en het moreel zou kunnen dalen.

Toch kenden de Britten tijdens dit conflict geen massale muiterijen, zoals de Fransen die wel kenden,

⁷ Het lied was tot voor kort officieel verboden in Frankrijk. Desalniettemin was het algemeen bekend. De vertaling van het refrein luidt als volgt:

Vaarwel leven, vaarwel liefde,
Vaarwel alle vrouwen
Het is echt afgelopen, het zal altijd
Over deze walgelijke oorlog gaan.
Het is in Craonne, op de hoogvlakte,
Waar wij ons leven er bij inschieten.
Want allemaal zijn wij veroordeelden,
Wij zijn de slachtoffers.

waarbij de revolte zich over meerdere eenheden verspreidde.

Inmiddels zijn hiervoor vele verklaringen gegeven. Verschillende auteurs leggen de nadruk op de grote cohesie binnen de Britse eenheden. Zij wijzen met name op de zogeheten *pals battalions*: zeer homogene eenheden, waarbij het leger de soldaten rekruteerde uit dezelfde woonplaats of regio, vaak met eenzelfde sociale achtergrond.

De rekruten mochten samen trainen en vechten, waardoor de reeds aanwezige banden verder groeiden; bij uitstek een voorbeeld van de groepscohesie-these van Shalit. Mouterij zouden deze militairen opvatten als het in de steek laten van de eigen groep. Het idee is dat de cohesie bin-

nen de bataljons het ontkiemen van mogelijke mouterij voorkwam en effectief optreden van het Britse leger stimuleerde.

Vrijwilligersleger

Een ander, nauw met het voorgaande samenhangend, aspect is dat het Britse leger grotendeels uit vrijwilligers bestond; Groot-Brittannië voerde pas in 1916 de dienstplicht in. De combinatie van patriotisme en 'burgerlijke trots', eigen aan vrijwillige militairen, zou een substantiële bijdrage geleverd hebben aan het voorkomen van opstanden.

Daarbij komt dat de Britse samenleving hiërarchischer is dan de Franse, waardoor Britse militairen minder geneigd zullen zijn zich tegen autoriteiten te verzetten.

Ferguson voegt daaraan toe dat het

onbegrip dat de Britse militairen ondervonden bij de eigen burgers, velen teruggedreef naar de loopgraven. Britse burgers waren immers verder dan de Franse verwijderd van het front; het leven in Groot-Brittannië ging vooralsnog gewoon door.

'Raids' en propaganda

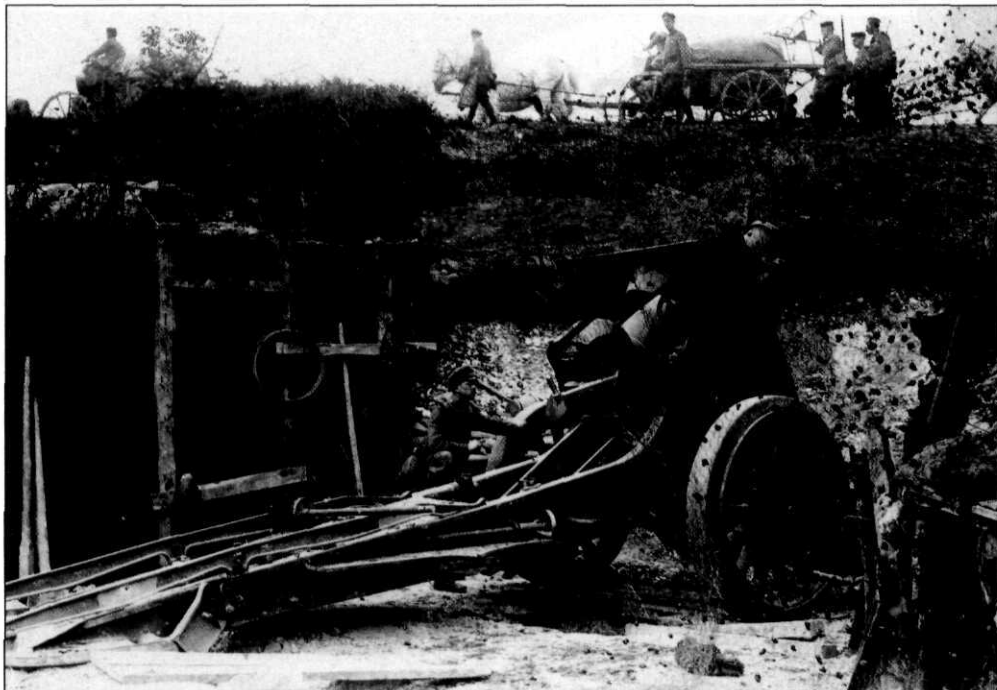
Tony Ashworth geeft aan dat ook het Britse optreden zelf mogelijke mouterij tegenging: op regelmatige basis voerden de Britten *raids* uit op de Duitse linies. Bij de Fransen waren de *raids* minder frequent en ook minder ontwikkeld. Daardoor kwamen in de Franse sectoren meer *live and let live* situaties voor dan in de Britse sectoren. Hieruit verklaart Ashworth dat het grootste geval van *live and let live* bij de Fransen gebeurde en niet bij de Britten.

Britse krijgsgevangenen bij Berry-au-Bac (Collectie: IMG/KL)

**Door Duitse
troepen buitgemaakt
Frans geschut bij
Chemin des Dames**

(Collectie: IMG/KL)

Vriendschappen tussen vijanden kregen in de Britse sectoren door toedoen van de *raids* minder kans. Daarbij speelde ook propaganda een rol. De Britse propaganda lijkt meer succes te hebben gehad dan de Franse. Men wijst dan veelal naar het percentage militairen dat zich aan de vijand heeft overgegeven: twaalf procent van het totale aantal Franse slachtoffers tegenover zeven procent van het totale aantal Britse slachtoffers. De verklaring hiervoor is dat het idee dat de militairen over de vijand hadden, de gevechtsbereidheid direct beïnvloedde.

Stakingen verklaard

Het verdwijnen van de gevechtsbereidheid binnen het Franse leger tijdens de Eerste Wereldoorlog is te verklaren vanuit ontwikkelingen op verschillende niveaus. De besluitvormers gingen uit van verkeerde veronderstellingen. Bovendien erkenden ze hun eigen fouten niet en deden ze weinig tot niets om dezelfde fouten in de toekomst te voorkomen. Ook vanuit het lijnmanagement kwamen geen initiatieven de bestaande situatie te verbeteren.

De erbarmelijke omstandigheden, de psychische druk door de voortdurende oorlog en het gebrek aan vertrouwen in de leidinggevenden vormden negatieve factoren, die hun weerslag vonden in het onverantwoord laten aanvallen door de Franse militairen, ondanks herhaaldelijk mislukken. Het leidde tot een staking onder de Franse fronttroepen, historisch onterecht aangeduid als munitierij.

Het lijkt in eerste instantie opmerkelijk dat zich binnen het Britse leger in vrijwel dezelfde omstandigheden niet een dergelijke munitierij heeft voorgedaan. De sterkere cohesie binnen de Britse eenheden blijkt van doorslaggevende betekenis. De *pals battalions* hebben samen met de sterkere hiërarchische structuur van de Britse samenleving in zeer hoge mate bijgedragen aan het effectief optreden van het Britse leger.

Verder heeft het beleid van regelmatig *raids* uitvoeren op de vijandelijke stellingen, ervoor gezorgd dat *live and let live* in de Britse sectoren minder kans heeft gekregen. Het Britse leger heeft zo voorkomen dat gunstige omstandigheden voor opstanden konden ontstaan.

Uit deze casus blijkt dat goed personeelsbeleid en goede personeelszorg van het grootste belang zijn om de inzetbereidheid van een eenheid te garanderen. De gebeurtenissen van 1917 tonen aan dat alle betrokken niveaus daar direct dan wel indirect aan bijdragen.

Bovenal dient echter de nadruk te liggen op het aantonen van het nut van bepaalde acties: goed moreel leidt tot hoge discipline en daarmee tot inzetbereidheid.

Literatuur

- T. Ashworth - Trench Warfare 1914-1918. MacMillan: London, 1980.
- C. Barnett - The Swordbearers. Penguin: London, 1963.
- N.A.L. Ferguson - The Pity of War. Penguin: London, 1998.
- J. Keegan - The First World War. Random House: London, 1998.
- J. Reason - Human Error. Cambridge University Press: Cambridge, 1990.
- B. Shalit - The Psychology of Conflict and Combat. Praeger: New York, 1988.
- L.V. Smith, c.s. - France and the Great War 1914-1918. Cambridge University Press: Cambridge, 2003.
- J. Winter, G. Parker & M.R. Habeck (ed.) - The Great War and the Twentieth Century. Yale University: New Haven, 2000.